

ІВАН КЕРНИЦЬКИЙ

КВІТ
ПАПОРОТІ

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО
КРАКІВ 1943 ЛЬВІВ

І В А Н К Е Р Н И Ц Й К И Й

КВІТ ПАПОРОТІ

П'ЄСА ПРО ДИТЯЧІ РОКИ ІВАНА ФРАНКА
В 4-ох КАРТИНАХ

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО
КРАКІВ 1943 ЛЬВІВ

Обкладинка Богдана Доманіка.

З 8-ої друкарні Поліграфтресту
Львів, Агорнштр. 15. — КZ 40429

*..На дні моїх споминів
горить вогонь, малень-
кий, але міцний. Неве-
личке вогнище неблизку-
чого, але міцного вогню
освічує перші контури,
що вирінають із темряви
дитячої душі... Це во-
гонь в кузні моого батъ-
ка. І мені здається, що
запас його я взяв дити-
чною в свою душу на да-
леку мандрівку життя.
І що він не згас і досі..."*

(І. Франко — „В кузні“).

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Малий Мирон;
Батько — коваль Яків;
Мати Мирона;
Андрусь — ковалський помічник;
Дядько Рябина;
Мартуся — 7-літня дівчинка;
Сусід Марко;
Молодий парубок;
Сліпий ріпник;
Глухий дідуся.

Крім них: селяни, ріпники, парубки, дівчата, діти.
у „Сні Мирона”: мавки, лісовики, богині, потерчата,
опирі, опириці, біси, відьмаки; Кусіка і чорт-дружба.

Подія відбувається в селі Нагуєвичах, Дрогобицького повіту,
влітку 1864 року, непередодні празника св. Івана, на восьмому році
життя Івана Франка.

П'еса побудована на підставі збірки оповідань Івана Франка
„Малий Мирон”.

ПЕРША КАРТИНА

Кузня „Яця з Гори” — ковалля Якова Франка. Невеликий закурений, дерев'яний будиночок. В лівому його куті стоїть піч, над нею висить стріп, вимощений глиною, притрущений сажею. Біля печі прикріплений ковальський міх з довгою жердкою, до якої здолу прив'язаний камінь. В печі мерехтливо ятряться жужлі. Посередині кузні стоїть великий пень, на ньому залишне ковадло („баба”). Під стіною, праворуч, дощана скриня з вугіллям. Понад нею розвішені більші і менші молотки, обиченьки, кліщі, пильники, лопаточки та інше підручне пристосування. На долівці валються куски заліза і бляхи, підкови, цвяхи, гонталі тощо.

Збоку до кузні припирає солом'яне піддашия. Під ним — гора колес, дишлів, лежать пощерблени лопати, мотики, плуги, лемеші, рала. Тут теж стоїть точило і товстий клець, що до нього припинають коней під час ковання.

Непри кузню біжить доріжка, якою і заходять люди до кovalля з села і присілка. За кузнею видно пасіку, криницю, садок і коліно річки Звір. Праворуч, трохи оподалік стоїть хата, ще далі — хліви й оборіг. Ще далі видно широку дорогу, що йде до дорогобицького гостинця.

Вечоріє. Сонце вже тільки одним червоним рубцем виглядає із-за Радичева. В кузні закінчується робота. Батько саме набиває на обух щойно відлиту сокиру. Дзвінко лунає по присілку його „вербелъ”. Батько — людина росла, кремезна, літ коло 50. Високе чоло оточене вінцем рудавого волосся, посрібленим сивиною. Звисаючі довгі вуси — теж рудаво-срібні. На ньому хвартух із сирового полотна, рукави сорочки закочені по лікті. На спінілому обличчі сліди сажі і пилу. Батькові помагає в роботі помічник Андрусь, молодий, веселий парубчик, замазаний сажею, одягнений так само, як і його майстер.

На вугляній скрині сидить задуманий малій Мирон і широко розкритими оченячками вдивляється у горнило.

Б а т ь к о (до Андруся, поквапно, скороговіркою). Ти, ти..

Андрусю, ану димай, а поволі, поволі, поки розгориться.

А н д р у с ь (до Мирона). Зараз почуєш дику бабу! (Налягає на жердку).

М и р о н (задумано). Ба...

А н д р у с ь. Чуєш?

М и р о н. Що таке?

А н д р у с ь. Як дика баба фукає!

М и р о н. Е, ти знову мене дуриш. Це вітер. Правда, татуню, що це вітер так сопе?

Б а т ь к о. Вітер, синку, вітер. Бачиш — міх набирає повітря, а коли його надушити, то він дмухає. (До Андруся). Ти, ти, хло, помалу, помалу!

А н д р у с ь (до Мирона). То ти вже, бачу, не боїшся дикої баби?

М и р о н. Не боюсь, бо її там нема!

А н д р у с ь. Еге, нема. (Таємничо). Вона сидить он там, у комині, тільки її не видно.

Б а т ь к о. Ти, ти, хло, не говори дитині дурниць. Не слухай, синку, не слухай, нема там ніякої баби.

А н д р у с ь. Мироне, а ти пам'ятаєш, як ти ще був такий маленький-маленький, а я приносив тебе на коркошах до кузні і саджав ось тут, на кам'яну плиту?..

М и р о н (в задумі). Пам'ятаю..

А н д р у с ь. Тоді, бувало, як тільки було тобі згадати про дику бабу, то ти зараз і в плач: „Весе!.. Не души дикої баби!.. Я боюсь!.. Я не хочу!..”

М и р о н. Ну, і що з того! А тепер я вже не плачу.

А н д р у с ь. А пригадуєш собі, як ти лазив у комин шукати дикої баби, а вона тебе з'їсти хотіла... А ти налякаєшся, впав на кузню і розбив собі ніс! (Регоче).

М и р о н. Бо тоді я був ще малий. А тепер — уже великий. До школи ходжу.

А д р у с ь. Овва, чи ж мені не великий! Щоб ти був великий — тобі ще треба отажий горнець каші з'їсти!

Б а т ь к о. Ти, ти, хло, а заступи там дитину, щоб його зиндра не спекла. Адже бачиш — ўскри скачуть. Та й не швиддяй дурно по кузні, прибери трохи, сміття підмети, треба пшидко кінчити. Вже ось і вечір.

А н д р у с ь (виглядає надвір). Гей, гей, вже і наші гості сходяться!

Я В А 2.

З усіх сторін присілка, доріжкою, кладкою через річку, а то й навпростець через сад, сходяться до кузні селяни. Кро-
кують звільна, повагом; гуртами: й поодинці; курята люльки,
балакаютъ.

К і ль к а з г у р т у: Доброго вечора, куме Яцю!

Б а т ь к о. Дай Боже здоров'я, дай Боже!

І н ш і г о л о с и. Дай вам Боже щастя!

Б а т ь к о. Дякую, дякую, дай Боже і вам.

1. С е л я н и н. А ви там робіть „файрант” та замокайте фабрику. Сабаш заходить.

Б а т ь к о (не відриваючись від роботи). А зробимо, зробимо, аякже. Ще раз-два ценькну по ковадлу і готово.

А н д р у с ь. Хіба не чуєте, як вербель грає: „Час до дому, час до дому, час і пора!”

Д е х т о з г у р т у. Авеж, чуємо, чуємо.

Селяни розсідаються, де хто може: хто на порозі, хто під кузнею, а хто таки просто на мураві.

М а р к о (до батька). А як там, сусідо, моя сокирчина?

Б а т ь к о. Буде, буде, ще хвилинку підождіть і буде. Ось зараз візьме її хлопець на тóчило, підточить, підгострить і в порядку.

М а р к о. Спасибі вам, куме Яцю, за вигоду. Ви от, від власної роботи в полі відорвалися, а мені вигодили.

Б а т ь к о. Сусідська річ, куме Марцю, сусідська річ і більш нічого. Сьогодні я вам вигодив, завтра ви мені... Треба завжди якось так жити, щоб з людьми та й для людей.

Д е х т о з г у р т у. Авеж, що так.

Батько вішає молот до сволока, втирає піт з чола та сідає на порозі кузні, поміж селянами. До нього тулиться малій Мирон.

М а р к о. Ето, бачите, люди, нещастя мені притрапилось. Пішов хлопчиксько на дрівітню пеньки колоти, та й геть чисто сокири висійтав. А відомо — на господарстві без сокири — як без рук. Чи то в лісі, чи в полі, чи в стодолі, на току — без сокири не обійтешся.

Д е х т о з г у р т у. Звісно. Без сокири ніяк.

А н д р у с ь (подає Маркові сокири). Нате вам, напашку, вашу сокири та й ставте могорич.

С е л я н и (жваво). Ану, ану, дай по подивитися!

Сокира мандрue з рук до рук. Селяни оглядають її, важать в руці, пробують пальцями лезо і похитують голограми.

- Селянин. Ну, тота подовжить. Мама — не сокира.
- Селянин. Мені б туті дубики, що вона їх вирубає!
- Селянин. Га, що тут говорити: не було такого майстра, як кум Яць, та відай і ще буде!

Марко. А що будете, куме Яцю, правити за роботу?

Батько. Ну, жу, дурниця, що й людям, то й мені. Якось воно буде, до суду правуватися не підемо.

Марко (*виймає з-за пазухи пляшку*). Ну, то я ось — почастунок приніс...

Голоси з гурту. От такої! Так би ти і зразу балакав:

Батько. Ану, ану, як уже на те пішло, то беріть та й починайте там, з кута, і подавайте далі. (*До Андруся*). Ти, ти, хло, а скоч но в хату, і принеси, що треба!..

Андрусь. Ого! Я зараз! (*Вибігає*).

ЯВА З.

(*Ti самі, без Андруся*).

Парубок (*бере пляшку і чарку*). Га, що ж, по старшині батька в лоб! (*До глухого дідуся*). Призволяйтесь, діду!

Дідусь. Як кажеш?..

Парубок. Пийте — кажу.

Дідусь. От, кара божа.

Парубок. Не кара божа, а горілка. Пийте, пийте, в нас сьогодні празник.

Дідусь. Як кажеш?..

Парубок. Празник, кажу! Марко сокиру хрестить.

Дідусь. От, кара божа... (*П'є*).

1. Селянин (*наливає собі, п'є*). Ти кажеш, що це не кара божа... А я тобі кажу, що це справді кара божа! Горілку дідько з жидом вигадали, щоб бідному мужикові голову задурманити. Мовляв — хай п'є, коли дурний, та хай йому здається, що добро на світі.

2. Селянин (*п'є*). Ти думаєш, що ти горілку п'єш? Ти кров свою п'єш, свою кривду, свій мужицький піт. Тому вона така гірка.

3. Селянин (*п'є*). Та тільки і розради твоєї на цьому світі. А то робиш-гаруєш, гей той чорний віл від ранку до ночі, аж тобі очі рогом лізуть, а обернешся — і перед тобою, ні за тобою. Ні християнин не в'їв, ні не в'їв, ні красно входив, тільки дідьчій матері вгодив.

1. Селянин. І я скажу. А так уже вип'єць отої чемериці, аж тобі свічки в очах постають, та й думаєш, що і на світі стало ясно-красно, що добро настало, жадна біда не тисне, жадна колька не коле...

П а р у б о к (мріє). Що щастя спіймав у руки...

М а р к о. Еге! Злови сороку за хвіст!

Б а т ь к о. Так, так, люди, таке воно, це наше щастя, як той блудний вогнік на мочарині. Ти за ним — а він тікає від тебе. Ти станеш — і він стане. Ти назад — а він за тобою! Ти вперед — а він тікає, тікає, а там і щезне. І так грається з тобою, бідний чоловіче, у піджмурки, аж все життя пройде. А іноді, здається, вже ти його впіймав, ну — ось-ось тільки руками вхопити, а ти тоді — ба-бах! — та й провалився в яму... А щастя — пройшло собі мимо... Манило тебе, манило, дурило-дурило ввесь вік, і врешті, — таки вивело в поле!

1. **С е л я н и н (в задумі).** Ой, так, так.

Д і д у с ь (сам про себе). От, кара божа...

Я В А 4.

Андрусъ принесъ на тарилцѣ покраиний хлѣбъ, сиръ, сіль і часникъ.

Б а т ь к о (припрошує гостей). Ану, ану, хло, без церемонії, досягайте, досягайте та закушуйте, що Бог дав. (*Наливає собі чарку*). Ну, за ваше здоров'я, сусіди любі!

Г о л о с и з г у р т у. Пийте здорові, куме Яцю! На все добре!

П а р у б о к. Щоб ви нам сто літ жили і біди не знали.

М а р к о. Та й на старість потіхи з сина діждалися.

1. **С е л я н и н.** Га, що ж, та він уже парубок! Ще трохи підросте, та й матимете з нього поміч у кузні.

Б а т ь к о (гладить Мирона по голові). Ну, ніде правди діти, він у мене розумна дитина, до науки має голову. Шкода, щоб воно змарнувалося в бур'янах, на пасовиську. Дам його до школі, нехай вчиться. Як виходить школу в Ясениці — завезу його до Дрогобича, до отців Василіян. Вже з останнього потягнусь — а йому світ відчиню!

2. **С е л я н и н.** Ваша правда, куме Яцю. Має воно отак скапарити свій вік у ярмі і темряві, як ми скапарили, то кральце хай іде між люди.

С е л я щ и н. Аякже. Як здоровий, та має до того голову, нехай вчиться.

П а р у б о к. Для вченої голови — ввесь світ отвором, для невченої — тьма одна...

Б а т ь к о (встає, бере з полиці в кузні якийсь папір). А ось тут, подивіться: перше свідоцтво моого Мирона! Ніхто в школі такого свідоцтва не дістав, як мій Мирон. На 60 учнів — він „фортуг”, то значить по-нашому — перший. Отут, по-німецьки написано згори додолу: з читання —

„зер гут”, з писання — „зер гут”, з рахунків — „зер гут”, і ві ~~всього~~ „зер гут”!

Селяни беруть свідоцтво до рук, побожно дотикаються до нього пальцями, обертають сюди-туди і похитують головами.

М а р к о. Га, що порадиш, коли ти слідий на лісімі... Не второпаеш ні крихи!

П а р у б о к. Як якийсь казав: хлоп із села — капелюх з міста, лісімі знає — читати не вміє.

Д і д у с ь (сам про себе). От, кара божа...

1. С е л я н и н (подає свідоцтво Миронові). Оде гарно. Отак і треба. Учись так далі, Мироне.

2. С е л я н и н. Учись, читай, набирай розуму, та слухай свого батька, то щось з тебе буде.

3. С е л я н и н. А там, у школах, нікому не піддавайся, всюди будь перший! Покажи отим паршивим жидикам і заслиненим паничкам, що ти, хоч і хлопська дитина, з-під курної стріхи, разовим хлібом годованна, та розуму в тебе більше в одному мізинному пальці, як у їх капустяних головах!

М а р к о. Ну, а коли вже перечитаєш усі книги та виходиш усі школи-академії, тоді, хіба, не відцурася нас, не забудеши про нас простих, невченіх?

М и р о н. Я, як виходжу всі школи, то прийду назад додому і буду тут, з вами, з татом і з мамою, довго-довго, назавжди. Правда, татуню?

Б а т ь к о. Так, так, синку, будеш з нами назавжди...

П а р у б о к. Знаєш, Мирончику, коли ти вже доростеш і будеш такий вчений, дуже вчений, тоді ми тебе оберемо нашим послом і вищлемо далеко-далеко, аж до самого Відня.

А там, у Бургу, в такому палаці, живе такий цікар, знаєш — що то його малюють на образах у синій блузі, з золотими менталями на грудях і на животі?..

М и р о н. Ага, знаю! Такий... з шаблею і з перами на шапці...

П а р у б о к. Так, так, той самий. То ти до нього підеш і все йому розкажеш: як ляшня і жидівня проклята глумиться, знущається з нашого народу, як панує-розкошує, в перинах вилігується, а наш народ як терпить нужду, як бідує, як горює, — все-все спишеш собі в таку грубу книжку, як біблія, принесеш її, покладеш на стіл і скажеш: на, читай і знай, що твориться в твоєму царстві. А ніхто йому так правди в очі не витчитає, як хлопська дитина!

М и р о н (в задумі). Татуню... То йти мені до того цісаря, чи не йти?

Б а т ь к о (*посхідочись*). Ну-ну, коли люди виберуть тебе то вже мусиш їти!

М и р о н (*з повагою*). Добре, татуню, то я піду. Я куплю собі за п'ять грейцарів такий великий зонит і геть усе постписую: що Явдошину корову здуло на конюшині, що на-наїків Гриць проколов ногу на терню, що... що стара Хвеська подвигалась в лісі і змерла...

Г у р т. Ха, ха, ха!..

М а р к о. А щоб тебе, сину, хліб обсів, а щоб тобі добро було!.. Ой, Господи, яка смішна дитина!

Селяни рягочуться голосно, щиро, до сліз. Малий Мирон збентежений, засоромлений, ховає лицько в батьків хвартух. Батько теж смеється і тулить Мирона до грудей.

Д і д у с ь (*сам про себе*). От, кара божа..

На дворі зовсім звечоріло. На небі заблизали перші зірки. Десь, здалеку, котиться пісня женців, що повертаються з поля. Селяни під кузнею сидять мовчазні, покурюючи. В каглі дотлівають жужлі.

П а р у б о к (*перегодя — неначе сам до себе*). Кажуть — в Бориславі весело жити... Заробітки великі...

С е л я н и (*жваво*). Де ти таке чув?

П а р у б о к. Люди говорять...

1. **С е л я н и н.** Одні дурні говорять, а другі слухають. Знаємо, кому там весело жити: жидові, п'явкам собачим, що людським потом і людською кров'ю наживаються. Оце, то так. Вже я про те і слухати не хочу, щоб мужикові та на світі добре було. Йому вже чи на землі, чи під землею, чи на сьому, чи на тому світі — всюди присуджено горювати.

Д е х т о з г у р т у. Ой, так, так.

М а р к о. Е, не кажіть, Михайле! В Бориславі справді можна доробитися маєтку. Кажуть, що там ринський платять на добу!

П а р у б о к (*захоплено*). Ринський! Цілий ринський!

М а р к о. Ану, скільки то треба лісу вирубати, або дров навозитися!

2. **С е л я н и н.** Або попробуй пофірманити!

3. **С е л я н и н.** Або, краще, порахуй, скільки за ці гроші треба наробитися в пана на лані.

Д е х т о з г у р т у. Ой, так, так!

М а р к о. Правда — робота там нелегка, чорна і небезпечна, звісно — під землею. Але, зате, можна добре з'їсти, добре випити, світа побачити та й ще гарний грейцар принести додому.

П а р у б о к. Ну, то направду варто піти в Борислав на такі заробітки!

2. **С е л я н и н.** Я сам пішов би, їй-бо. Начхав би на все і пішов би!..

3. **С е л я н и н.** Я хоч старий, а спробував би щастя!..

П а р у б о к. Гей, люди! А чого тут довго воловодитись? Доки будемо здихати з голоду на оцих наших мишачих хвостах! Що ми тут кидаемо: стоги, обороги, достатки великі? Не тільки світа, що в вікні! В кого охота і здорові руки до праці — збираймося до купи і завтра досвітком — гайда у Борислав!

Г о л о с и. Таки так! Твоя правда, Василю!

1. **С е л я н и н.** Чекайте, людоњки, чекайте. Послухаймо, що кум Яць скажуть. Він у нас, у селі, перша голова і перший розум, ніхто краще від нього не поможе та не порадить при потребі. Треба нам вислухати його раді!

П а р у б о к. Що ж ви на це скажете, напаніку?

Б а т ' к о. (помовчавши). Га, що тут казати... Бачу, що дехто з вас дуже ворохобиться на чорну сорочку і білий хліб... Ну, що ж, щастя вам, Боже! Готовте, хлощі, дзюбаки і рискалі та шукайте легкого ріпнищукого хліба... Та все ж, я гадаю, поспішати вам нема чого. Від своєї долі ніхто з нас не втече. А халатись — не варто. Як то кажуть: не спитавши броду — не лізь у воду, або — не пхайся наперед батька в пекло. Ви Проця Півторака всі знаєте?

Д е х т о з г у р т у. Знаємо. Чому ж би не знати...

Б а т ' к о. Ану, бачите. Він оце, славити Бога, уже рік, як пішов у ріпники і досі не давав про себе ніякої вістки. Аж вчора переказував жінці через сторонських людей; що на Івана прийде з Борислава на пару днів додому. То я гадаю таке: хто, як хто, але Проць мав уже доволі часу, щоб зажити всіх бориславських розкошів, вже він знає добре, чим пахне ріпнищуке ремесло. Не зашкодило б підождати аж Проць прийде і розпитати в нього, чи справді варто кидати все й відрікатися всього та йти в ту „обіляну“ землю...

П а р у б о к. Розумне слово напаніко говорять. Підождемо, аж Проць прийде.

2. **С е л я н и н.** Та воно день, чи два, підождати можна. В нас же — не горить, а розпитати чоловіка не завадить.

Г о л о с и. Так, так. Треба підождати.

3. **С е л я н и н.** Що ж, почуємо, що Проць скаже (встає). А тепер, я гадаю, пора кожному у своїси. Ніч коротка; а досхід сонця, треба встати. Тож жнива, людоњки! Це не жарти!..

Г о л о с и. Еге, пора, пора.

Селяни підводяться, обтрущуються від пороху, розпростовують крижі.

П а р у б о к (до глухого дідуся, що задрімав у кутку). Діду, авф! Фергатерунг! Час вам іти в стебло!

Д і д у с ь (стрепенувся). Як кажеш?

П а р у б о к. Вставайте, кажу! Пора вам на сідалю!

Д і д у с ь (встає). От, кара божа...

Селяни прощаються з батьком.

1. **С е л я н и н.** Ну, то добраніч вам, куме Яцю, та й спасибі за трахтамент.

Е а т ь к о. Ну-ну, що там, дурниця. Нема за що. От — кумові Маркові краще подякуйте, ми ж його горілку випили...

М а р к о. Ну, добраніч вам, сусідо, та й ще раз вам красно дякую за вигоду. Доброго спання аж до білого дня.

Г о л о с и. Надобраніч! Надобраніч!

Андрусь замикає кузню, селяни, гуторячи, розходяться.

Батько з Мироном проводять їх до воріт.

З А В И С А.

ДРУГА КАРТИНА

Господарство Якова Франка. На пагорбі, так і званому „Гора”, стойть простора хата з призъбою, з солом’яним дахом, обмазана білою глиною. До порога ведуть східці з кам’яних плит. За хатою стоять хліви, оборіг, а далі розкинувся рясний садок і город. На краю садка, трохи у видолинку, виглядає кузня, за нею видно пасіку. Праворуч, підпри подвір’я біжить річка. Над нею похилились верби, кущі лози. Через річку прокладена кладка з поруччям, що прикріплена до вербових стовбурів.

Ген, поза подвір’ям, зеленіють луги, левади, перетякані вербами та вільхами, тягнуться в даль смужки вузьких нивок і загумінків, маячати хати присілка, обороги, стоги сіна. Ще далі розвернулися могутніми, чорними хребтами два ліси: Радичів і Панчужна.

Жарке, липнєве сонце докотилось до полудня. В кузні ще приграє ритмично, з інтервалами ковалський „вербелъ”.

ЯВА 1.

Мирон і Мартуся сидять по той бік річки, над невеличкою кручкою. Мирон одягнений в білі полотняні штанці і в сердачок із довгими рукавами. Довге, руденьке волосся покудовчене в різні боки, спадає на чоло. Ноги — босі. В руці Мирон тримає вербовий пруттик і чвяхає ним по голівках будяків, ластів’ячого зілля. Мартуся — у льняній сороччині з вишитими уставками і в полосатій спідничці, — сидить, склонивши голову, і заплітає маленьку косичку.

М и р о н. Мартусю!

М а р т у с я. Та?

М и р о н. Ти знаєш, чим чоловік бачить?

М а р т у с я. Що?

М и р о н. Усе. Небо, землю, тата, маму...

М а р т у с я. Чим?

М и р о н. Очима!

Мартуся (*недовірливо*). О, о!..
Мирон. Так, так, очима! Ану, закрий руками очі. Бачиш щонебудь?
Мартуся (*закрила очі*). Ні...
Мирон. Ану, а тепер відкрий очі. Бачиш усе, правда?
Мартуся (*відкрила очі*). Ага...
Мирон. А вухами — то знову все чути. Як кури кудку дають, як бджоли бринять, як річка плюскоче... Чуєш, як річка плюскоче?.. Плюсь-плюсь... Плюсь-плюсь... А пальцями — чути шум!
Мартуся. О, о, шум?..
Мирон. Не віриш? Попробуй! Заткни вуха пальцями. Що чути?
Мартуся (*встромила пальці в вуха*). Шумить...
Мирон. А бачиш, що пальцями чути — шум. А ротом — то ні видно, ні чути!
Мартуся. О, о!
Мирон. Не віриш? Попробуй! Зажмури очі, заткни вуха і розкрой рот: і нічого не побачиш, і нічого не почуєш.
Мартуся (*заплющила очі, заткнула вуха, рознявла ротик*). Ага...
Мирон. А бачиш! А ти собі думаєш — сонечко, воно, гадаєш, таке маленьке, та кругле, мов паляниця?.. Ні, воно велике-велике!
Мартуся. О, о!
Мирон. Так. Так! Мені татуню казали, та й навчитель у школі розповідав. Воно — велике-велике! Більше, як хата!..
Мартуся. О, о... Як хата!.. А чому цього не видко?..
Мирон (*думає*). Чому... чому... Бо на небі є така дірочка і сонечко крізь ту дірочку виглядає тільки одним рубцем. А ціле показатися — не хоче.
Мартуся. А чому не хоче?
Мирон. Чому? Бо тому. Не хоче, та й вже. Е, що з' тобою говорити!.. Ти нічого не знаєш.
Мартуся. О, о, не знаю! А знаю!
Мирон. Ну, що знаєш?
Мартуся. А знаю! А... нині наші тато прийдуть з Борислава, що колачеві принесуть мені, і Василькові! Ага, ага!
Мирон. А що твої тато роблять в Бориславі?
Мартуся. О, о, а ти, хіба, не знаєш? Наші тато у різники пішли. Вони копають кип'ячку під землею.
Мирон. Під землею?!

Мартуся. Еге, під землею! У такій глибокій ямі!..
Мирон. Ох, і лячно ж там мусить бути!

М а р т у с я. Еге, ще й як лячно!.. Земля багато людей присипає і вони вмирають, а якби нашого тата присипало, то вони також померли б, і ми б тоді обов'язково з Васильком дуже плакали... А мама то щодня плачуть і щодня побиваються за татом...

М и р о н (*зворушеній*). Ти, Мартусю, не турбуйся. Твої тато вернуться здорові, принесуть гостинців тобі і Василькові, а потім уже ніколи не полізуть під землю.

М а р т у с я. О, о, а коли ні, а коли ні, а коли тато мусять знову вертатися до Борислава, вони побудуть в нас тільки через свято і знову підуть, бо вони підписали жидам такий папір, що мусять вибути два роки, бо ми дуже бідні, бо ми винні Мошкові гроші за корову, а як би тато не віддали йому грошей, то він узяв би нашу хату, і город узяв би, а нас прогнав би!.. Еге, еге!..

М и р о н (*схвилювано*). А ти — не пусти більше тата копати кип'ячку. Ти знаєш, що їм там, під землею, велике нещастя може трапитись!

М а р т у с я. О, о, не пусти!.. А хіба вони мене послухають?

М и р о н (*палко*). Послухають, чи не послухають, а ти не пускай! Проси, щоб не йшли!.. Плач, вчепися їм за руку, і не пусти!..

М а р т у с я (*крізь слізи*). Вони мене не послухають!..

Г о л о с (*із-за сцени*). Марто! Мартусю! А йди в хату-у-у!

М а р т у с я (*встає*). Мене вже мамуня кличутъ... Я вже йду до дому...

М и р о н (*похмурно*). То йди собі.

М а р т у с я (*засмучена*) — відходить, за хвилинку вертається. Мироне!

М и р о н. Га?

М а р т у с я. А... я нині піду в ліс, палороть рвати і зілля, хату майти! Ага, ага!..

М и р о н. І я піду!..

М а р т у с я (*зраділа*). То підемо обов'язково, добре? Я буду тебе кликати, добре?

М и р о н. Добре!

Г о л о с (*із-за сцени*). Марто! Мартусю...ю...ю!..

М а р т у с я. Йду, йду, мамуню! Йду, йду!.. (*Бібігає*).

Я ВА 2.

З хати виходить мати, молода ще і вродлива жінка, у білій сорочці, з разками червоного намиста на грудях. На голові у неї квітчаста хустка, насунена на чоло — від сонця.

М а т и (*гукає*). Мироне! Мироне! (Мирон мов і не чує гукання матері, сидить замислений над річкою). Мироне!

А йди в хату!.. (*Помітила його врешті над річкою*). Мироне.
Ти не чуєш, як я тебе кличу!

М и р о н (*встає, йде задуманий через кладку*). Я тут сидів
і дивився...

М а т и. Я це і бачу, що ти сидиш і дивишся, мов сорока в піт.
А полуднувати, то ти зовсім забув.

М и р о н. Мамуню...

М а т и. Що, сину?

М и р о н. А як дивитися в річку, то в річці все видно, і небо,
і сонце, і хмари, і все... І річка тоді така глибока-глибока
здається — ступиш ногою та й полетиш кудись далеко,
в саму глибину... А ввійти до неї ногами, то вона тобі
по кістки... Мілкесенька...

М а т и. А бачиш, сину, а бачиш... (*Сідає на порозі хати,
Мирон став навколошки біля неї, кладе їй голову на коліна*).

М и р о н. Таке все дивне на світі, мамуню... Дивишся — і не
надивишся. Слухаєш — і не наслухаєшся.

М а т и. А ти стільки не дивись і не думай, бо це недобре ді-
тині отак водне думати та й думати. Ще, боронь Боже,
який дур до голови тобі прийде. Ой, леле, подивись, яке
в тебе волосся буріхате, наче в єовка. Сиди тихо, не кру-
тись, як в'єретено, я тебе розвчешу. (*Виймає з голови гре-
бінець і чеше Миронові волосси*).

М и р о н. Мамуню...

М а т и. А що, сину?

М и р о н. А я вчора розігнав хмари!

М а т и. Дитино! Та що ти говориш?!

М и р о н. Направду, мамуню, я не брешу. Знаєте, мамуню,
вчора, як була буря, як так страшенно гриміло, а ви мене
шукали. І не знали, де я...

М а т и. Ну-ну?

М и р о н. А я собі сидів на оборозі. Еге, на напому оборозі.

Оде сиджу і дивлюсь — а над Ділом така туча підніма-
ється!.. Ой-ой!.. Так усе почорніло, хмари згасили, сонце,
а в лісах, та в ярах — так реве, стогне, клекоче! А тут як
схопиться вітер, — копи розкидає, стіжки сіна ervalить,
ломить гілля, а на гостинці зняло куряву високо-високо,
аж до самого неба. А чорна хмара суне, повзе, на село, на
хати, таки, мамуню, просто на мене суне, на наш оборіг!
І я, мамуню, тоді налякався!.. Так налякався!.. (*Труситься*).

М а т и. Господи! Що з тобою, дитино?

М и р о н (*притулився до матери*). Мамуню, мені тоді так
лячно стало! Так лячно!.. Я заткнув собі вуха пальцями,
бо дуже гриміло, і так сиджу, і боюсь-боюсь!.. Коли це, —

чую — в церкві дзвонять у посвячені дзвони... Божечку! Тоді я ще дужче налякався. Коли оце, думаю, впаде град, то виб'є, витовче, вимолотить все-все: жито, ішеницю, овес, гречку, поломить яблуні і груші, все змішає з болотом, і тоді все пропаде, і не буде зимою що їсти, ні нам, ні худібці, і що тоді буде?..

Мати. Ну, заспокійся, синочку. Господь милосердний відвернув від нас це нещастя. Буря пройшла мимо і не заподіяла нам шкоди.

Мирон (*палко*). Так, так, мамуню! Бо я розігнав хмари!

Мати. Бог з тобою, чудна дитино! Що ти говориш, схаменісь!

Мирон. Так, так, мамуню, це я так поробив, що туча не впала на село. Це я не пустив град на ниви. Зразу я боявся, дуже боявся, а потім — страх від мене відійшов. Я висунув голову з-під острішка, затиснув п'ястуки і кричу щосила: гетьте, хмари, розійдіться! Не пущу вас, хмари, на наше село! Не пущу вас, не пущу! Завертайте назад! Розійдіться на боки, на Радичів, Панчужну, а тут не кидайте граду. Гетьте, хмари, гетьте! Не пущу вас, хмари, на нашу землю!.. (*Мирон став навколошки, підняв угору затиснені п'ястуки, вліпив розгарячковані очі в небо. У весь дрижигъ, личко схильоване, пашить вогнем*).

Мати. Бідна моя дитино, що з тобою робиться? (*Пригоргає його до себе*). Ти хворий, в тебе голова вогнем горить!

Мирон (*розвідає уже спокійніше*) ...І тоді, знаєте, мамуню, хмари мене налякалися! Так, так, Ой!.. Як щось затріщить, як громне! Близнуло вогнем, хмара розкололася надвое, одна пішла на Радичів, друга на Панчужну, а нас град поминув!.. Поминув!.. (*Обезсильний скилляє голову на коліна матери*).

Мати. Синочку! Ти, певно, заснув на оборозі, і тобі все те приснилося.

Мирон. Як снилося, коли я все те чув і бачив: як громіло, як блискало, як дощ падав мені на лицьо, на руки... Та й ви самі бачили, як хмара розкололася і розійшлась, правда?

Мати. Ну, добре вже, синку, добре. Але ти нікому більше не говори про це. І татуневі не говори...

Мирон. А чому?

Мати. Бо татуньо будуть цим журились.

Мирон. Ні, я не хочу, щоб татуньо журились.

Мати. І ніколи більше в таку негоду не виходь з хати.

Мирон. Чому?

М а т и. Недобре малим дітям бути самим серед таких страховищ. Ти міг би дуже налякатись і вмерти з перестраху і тоді я дуже плакала б за тобою:

М и р о н. Не треба, мамуню, щоб ви плакали. Не бійтесь, я не вмру, я виросту великий-великий!..

М а т и (*цілує його в чоло*). Добре, синку, добре. Але пам'ятай, нікому не розповідай, як ти хмари розганяє, бо тоді всі будуть з тебе сміятись. Ти іноді, щось таке скажеш, що вонс і смішно і страшно.

М и р о н (*наслухуючи*). Мамуню...

М а т и. Що, сину?

М и р о н. А тато ще в кузні?

М а т и. В кузні. Одея тобі зараз винесу їсти, і піду тата кликати полуднувати, добре?

М и р о н. Добре, мамо.

Мати йде в хату і за хвилину виносить миску зі стравою та дерев'яну ложку. Миску ставить на порозі, гладить Мирона по голові.

М а т и. Гляди, щоб усе з'їв. Коли не з'їси — цигани будуть снитися.

Мати йде стежиною через сад, до кузні. Мирон сидить на порозі. Він съорбнув декілька разів з мисочки, потім устромив ложку в рот і задумався, забуваючи про іжу.

Я В А З.

Удари молота в кузні замокли. Надходить батько, зупинився біля задуманого Мирона, тепло-сонячно усміхається.

Б а т ь к о. Ти, ти, хло! А ти куди ложку несеш? До вуха?..

М и р о н (*стрепенувся*). То ви, татуню?

Б а т ь к о. А хто ж би? Тоже я. А ти чому не їси?

М и р о н (*їсть*). Та я вже їм.

Б а т ь к о (*жартуючи*). А ти — „їм” не їджа. Ти собі їджа.

М и р о н (*серіозно*). Та я собі їм...

Б а т ь к о. Отак і слід. Як будеш їсти й пити, то будеш жити, а не схочеш їсти, то тебе біда з'їсть.

М и р о н. Яка біда, татуню?

Б а т ь к о. А така, з очима... (*Сміючись — мие руки в цебрику з дощівкою, що стоїть під хатою*).

М и р о н (*перегодя*). Татуню.

Б а т ь к о. Що сину?

М и р о н. А то правда, що в Іванову ніч... палороть у лісі цвіте?

Б а т ь к о. Ні, ні, синку. То лише старі люди розповідають такі байки-казочки.

М и р о н. Еге! А наш пан навчитель також читав нам у школі таку казку — про квіт папороті — який то він красний і яку має силу. Сам він татуню, невеличкий, має сім золотих листків, а в середині в ньому світиться живе людське око! А хто його нині опівночі знайде, той матиме все, що тільки забажає! Як схоче, то може навіть цісарем стати!

Б а т ь к о. Так, так, синку, але все те — людська вигадка, бо по правді, то папороть ніколи не цвіте. Бачиш, синку, кожна деревина, кожна стеблина має свій квіт, тільки одна папороть росте, а квіту не має. Багато дивного й цікавого є на божому світі. Та про те все ти дізнаєшся, коли доростиш та будеш великий. Дасть Бог здоров'я — скінчиши сільську школу, потім підеш до міста, до вищої школи, а там — до ще вищої — тоді ти багато-багато доброго навчішся, тоді все тобі стане ясне, зрозуміле. А тепер — ти ще не думай про це. Ти ще маленький, ще дитина...

М и р о н. Татуню! А в тій — дуже високій школі, то навчителі такі мудрі, що все знають?

Б а т ь к о. Та, всього вони не знають, але знають дуже багато. Мабуть і нема на світі такої людини, щоб всі розуміли її.

М и р о н (зігхнув). Знаєте, татуню, шкода, що папороть не цвіте. Ех, якби так вона цвіла на правду, а я тут чудесну квітку найшов! Боженьку, як воно гарно було б!. Татуню, я там не хочу бути ні королем, ні цісарем, не хочу їздити в срібній кариті, не хочу золота і скарбів. Я тільки хотів би мати таку велику книгу, з якої все можна б вчитати і бути таким ученим, як ніхто на світі. А до того — я ще всякі чари робив би! А от Мартусин тато мусить копати кип'ячку під землею, в такій глибокій чорній ямі, бо вони — дуже бідні і позичили в Мошка гроши на корову, а тепер Мартусин тато мусить заробити грошей і дати їх Мошкові. А там же, під землею — дуже страшно, а якби так яма завалилась, то Мартусин тато вже з твої ями ніколи не виліз би, він там помер би, і тоді Мартуся та малий Василько дуже плакали б, бо вони вже не мали б тата... А якби я, татуню, нині-опівночі цю чарівну квітку знайшов — то я пошептав би, пошептав би, і сталися б великі чари, і Мартусин тато вже не мусів би вертатися у Борислав та лізти під землю, я дав би йм багато-багато грошей, і вони вже не були б бідні, і Мошко не прогнав би їх з їх хати!.. В кого б тільки була яка біда — я кожному поміг би!.. Правда!.. Правда, татуню, як це гарно було б?..

Б а т ь к о (*гладить Мирона по голові*). Так то, так, синку...
Багато можна б людському горю зарадити, багато б можна людських сліз осушити, коли б така квітка справді росла, а попала сьогодні в чиєсь добрі, справедливі руки... Та що вдієш... Нема на світі такого чуда, нема, та й ніколи не буде...

М и р о н (*в задумі*). Татуню...

Б а т ь к о. Що сину?

М и р о н. А може... а може таки папороть цвіте, тільки ніхто цього не бачив, і не знає?..

Я В А 4.

З присілка, через кладку, вбігають на подвір'я діти — хлопчики і дівчатка. З ними — Мартуся. Діти з гамором обступили Мирона.

М а р т у с я. Ну, Мироне, ми вже йдемо.

Д і т и. Ходи з нами, Мироне!

Б а т ь к о Ну-ну, а куди ви йдете?

1. **Х л о п е ц ь**. Нанашку, та нині Іванів вечір. Йдемо до лісу папороть рвати і зілля.

2. **Х л о п е ц ь**. Стріхи будемо майти!

М а р т у с я. Віночки плести! (*До Мирона*). Ходи, Мироне, ходи!..

М и р о н. Йти, татуню?

Б а т ь к о. Ну-ну, йди, йди. Тільки дивись, щоб на гадюку не наступив ногою та не заблудив де, у лісі.

1. **Х л о п е ц ь**. Не бійтесь, нанашку, вже ми його не загубимо.

Д і т и. Не загубимо, не загубимо!..

Я В А 5.

Із саду вийшла мати, сплеснула руками.

М а т и. Мироне! Та куди ж ти? Ти ще не полуднував!

М и р о н. Йду до лісу, мамуню. Шукати квіту папороті! (*Вибігає разом з дітьми. Батько і мати стурбовано дивляться йому у слід*).

З А В І С А.

ТРЕТЬЯ КАРТИНА

Серце лісу. Низько клоняється до землі зелені віти буків, грабів, берестів і кленів. Густий малинник і ожина оплітає стовбури дерев. Посеред лісу — невеличка галявинка поросла зрідка кущами, вкрита буйною травою і зіллям. Далі, ліворуч, ближче з-посеред яличок соляне озерце. Попри нього біжить і ховається в лісі вузький просік („лінтя”). З-поміж верховіття дерев виглядає окраєць блакитного неба, чорніють далекі шпилі гір. Ліс гомонить пташиним співом. Десь, недалеко, кує зозуля.

ЯВА 1.

Малий Мирон, прийнявши діловий вид, сидить в траві серед галявинки і чистить „колодачиком” гриби, які потім складає у рукавець свого сердачка.

М и р о н (*говорить сам до себе*). А, мій козарику, паничику, вдався ти біленький зверху і знизу. Мабуть що тієї ночі тільки виклювається з землі. Кажи: так, чи ні? Признавайся! Зараз мені признавайся!

ЯВА 2.

З лісу виходить дядько Рябина. Через п'ятечі у нього мішок, у руці — костур. Охаючи й кахикаючи, винишипорить у траві, шукаючи грибів.

Р я б и н а (*почув голос Мирона, насторожився*). Тъху, тъху, паскудо! Тут щось жибонить!.. Що воно таке? Звір-не звір, птах-не птах, ніби дитина...

М и р о н (*далі приговорює*). О, і ви тут, старенький гриб-дідусю? Куди це ви, на зальоти зібралися, що так одну крису капелюха вгору задрали? Ой, погана гилячка!... Лягла вам, вибачайте, на голову, і ось який знак надавила.

Р я б и н а (*христиться*). Тъху, тъху, паскудо!.. Свят еси Бог же наш!.. Дитина-не-дитина?.. Що ж би тут дитина сама в лісі робила?.. Неж тобі й осина, може ти яка лісова душа?..

Мирон. А, ось і панночка-голубіночка, круглењка та чепурненъка! А слимачка часом у животику не має?.. Ще б ні!.. Е, слимачою, є!.. Але ми його звідси проженемо. (*Встає, витрясає слимачка*). Геравс, Грицьку! Шукай собі іншого скрипуха!

Рябина (аж присів). Тъху, тъху!.. Та воно справді щось наче дитина!.. Ой, Господи, що його робити!.. Втікати-не втікати?..

Мирон (помітив старого). Ах; і ви тут, дядечку? Здорові були! А то я думав, що це кусіка з такою торбою суне!

Рябина (відсапує). Тъху, тъху, паскудо! Та це ж малий Мирон! А ти, невітцівська дитино, який я тобі „Кусіка”?

Мирон. А ось послухайте — який:

Лізэ Кусіка.
Із-за сусіка,
Зуби зазубила
Очі заочила,
Руки заручила,
Ноги заножила,
В серці їй гострий ножище,
В плечах — дубовий колище!

(Сміється і плецє в долоні).

Рябина. Тъху, тъху, паскудо, що це ти верзеш? Чому сидиш сам в лісі? До кого базікаєш, мов пришеленуватий?

Мирон. Дядечку — ви кажете, що я тут сам? Ні, я не сам! Сляньте навкруги, як тут глітно: дерева, трави, квіти, жучки, метелики, — є з ким поговорити. Хоч би і доночі не вкучиться.

Рябина. Агі на твою голову! Не слід, не слід говорити хрипченій дитині з жучками та метеликами. Подумають люди, що ти чортеня яке. Ти ось поговори собі вдома з мамою, з татом... Тато твій — чоловік розумний і ремісник чесний, а ти от вдався не знати в кого...

Рябина все ще охаючи та кахикаючи, сідає, витягає люльку і тютюн. Мирон задуманий сидить біля нього. У їх над головами, на дубі, закувала зозуля.

Мирон. Дядечку!..

Рябина. А чого тобі?

Мирон. А мені нині зозуля накувала, що я буду жити вісімдесят років...

Рябина. Тъху, тъху, паскудо... Що там дурний птах знає... Мирон. Дядечку, ану, я порахую, скільки вам зозуля на-

кує!.. (*Бере прутік, б'є прутіком по землі і рахує*): Раз, два, три, чотири, п'ять...

Р я б и н а. А, ти, невітцівська дитино! А ти що робиш?

М и р о н. Що таке?

Р я б и н а. Ти защо божу землянку б'еш? Ти не знаєш, що це гріх?.. Землиця — наша мати, цілувати її треба, не бити. Вона ж святий хлібець родить. Кидай мені зараз бучок геть!

М и р о н (*кидає прутік*). Та я вже її не б'ю...

Р я б и н а. Отак і слід.

М и р о н. Дядечку... А я її поцілую! (*Цілує землю*).

Р я б и н а. Отак. Так і треба.

Обидва замовкли. Мирон сидить заслуханий в гомін лісу.

Дядько Рябина смокче люльку і кахикає.

М и р о н (*перегодя*). Дядечку...

Р я б и н а. Чого тобі?

М и р о н. А я... нині до дому не піду!..

Р я б и н а. Тъху, тъху, паскудо! А то чому?

М и р о н. А ви, хіба, не знаєте, що нині — Іванів вечір, нині папороть опівночі цвіте і дивні чари творяться у лісі? Я ждатиму тут, поки не запівте папороть!

Р я б и н а. А ти, невітцівська дитино! Дам я тобі папороті!

Йде ж мені до дому! Ти не бачиш, що вже вечір, — ану заблудиш де, у гущавині та ще якого лиха на голову собі напитаєш!

М и р о н. Не журіться, дядечку, ніякого лиха мені не буде!

Я тут не сам, я прийшов із дітьми до лісу папороть рвати і зілля. О, чуєте, як вони вигукують за мною?

Г о л о с и д і т е й (*з глибини лісу*). Гоп-гоп! Гоп-гоп! Мироне, де ти-и-и?..

М и р о н. Йду, йду! Йду-йду-у-у!.. Ну, бувайте, здорові. дядечку. (*Вибігає*).

Р я б и н а (*сам*). Тъху, тъху, яка чудна дитина, той Яців школяр! Якесь воно таке змалечку, як не люди. Само до себе балакає, по лісі блукає, від дітей сторониться, на око — то воне ніби безязике та непроворне, але, як часом заговорить, то й ти, старий, і ню плечима здвигнеш. Тъху, тъху, паскудо, хай здоров росте!.. (*Схиляється попід дерево, шукаючи грибів, а відтак щезає в лісі*).

Я В А З.

Виходять Мирон і Мартуся, побравши за ручки. Мартуся з наруччям квітів.

М и р о н (*стає, наче вкопаний*). Мартусю!

М а р т у с я. Га?

Мирон. Чуєш?

Мартуся. Що?

Мирон. Щось дзвонить у лісі!

Мартуся. О, о, дзвонить!

Мирон. Чуєш? Дзвони дзвонять!

Мартуся. О, о, дзвони! А коли — не дзвони!

Мирон. Дзвони!

Мартуся. Не — дзвони!

Мирон. А що ж воно таке?

Мартуся. То хтось он дрова в лісі рубає...

Мирон. Ні, Мартусю! Це таки дзвони! Вони закопані під землею. Так, так, мені наша Ярина розказувала... Колись-колись, давно, були такі татари, такі страшні люди і вони напали були на село, а люди поховалися в лісі, щоб їх оті татари не порізали... А дзвони то люди познімали з дзвіниці і закопали під землю. А татари людей знайшли і всіх-всіх порізали!..

Мартуся (*налякано*). Ой!..

Мирон. А дзвонів татари не знайшли, і вони й досіплачуть за людьми під землею і все дзвонять-дзвонять і дзвонитимуть вічно. (*Наслухує*). О, чуєш?

Мартуся. Що?

Мирон (*стривоженим голосом*). Дзвони дзвонять.

Мартуся (*наслухує*). О, о, нічого не чути!

Мирон (*стоїть заслуханий*). А я... чую... Дзвонять, дзвонять і ніби — плачуть... (*Втирає рукавцем слізи*).

Мартуся (*помовчавши*). Мироне!.. Ну, чого стоїш?.. Ходи вже до дому... Я боюсь...

Мирон. А я — не боюсь!..

Мартуся. О, о, не боїшся. А коли — боїшся!

Мирон. Не боюсь!

Мартуся. Боїшся!

Мирон. А коли — не боюсь! Не боюсь, не боюсь, і вже. Я сяду собі ось тут, на пеньку, і буду сидіти сам-один аж до півночі. А опівночі защівте папороть золотим квітом, я зірву квітку і матиму все, що захочу, а ти — ні!..

Мартуся. О, о, до півночі?.. А ти не знаєш, як тут опівночі страшно!.. Чорти з відьмами весілля справляють!..

Мирон. Нехай собі справляють!..

Мартуся. Ага, ага!.. А як вилізе з корчів кусіка — з отакою торбою, з отаким носом, з отакими очима, і з колом у спині, то ти налякаєшся і вмреш!

Мирон. Не вмру!

Мартуся. А вмреш!

Мирон. Не вмру, не вмру, не вмру!

М а р т у с я. Ага, ага!.. А тут, близько, стоїть Микитичів дуб, а це прокляте місце, під тим дубом Напуда чари сковала, там лежить опир закопаний, і там, уночі, все щось так стогне!.. Отак: ой, ой!..

М и р о н. То хай собі стогне!.. Хай собі стогне!..

М а р т у с я (хлипаючи). Мироне! Ходи до дому!.. Тут так страшно!

М и р о н (бере її за руку). Мартусю, я додому не піду. Ти йди сама. Біжи борзенько, борзенько, отуди, просто, тим просіком, тільки гляди — не обертайся назад себе. Я залишуся тут на ніч. Я мушу нині опівночі знайти квіт папорогі. Слухай, Мартусю: Коли я знайду чудесну квітку, то я — пошепчу-пошепчу, і зроблю так, що твої тато вже ніколи не полізуть під землю копати кип'ячку і все будуть вдома з тобою і з Васильком!

М а р т у с я (радісно). Направду?

М и р о н. Направду!

М а р т у с я. І Мошко не відбере у нас корови?

М и р о н. Не відбере!

М а р т у с я. І не прожене нас з нашої хати?

М и р о н. Не прожене!

М а р т у с я. То добре, Мирончику. Тоді лишайся тут і сиди до півночі!

М и р о н (захоплено). Мартусю, я не тільки вам одним поможу!.. Я ще робитиму інші чари. Я помогатиму всім-всім людям. З чарівною квіткою в руці я піду від села до села, з хати до хати, і в кого лише буде яке горе, яка біда — я кожному поможу, кожного порятую!..

М а р т у с я. І я піду з тобою, добре?

М и р о н. Добре!

М а р т у с я. Будемо так удвох ходити по світі, добре?

М и р о н. Добре! Тільки ти дивись — нікому не кажи, що я лишився в лісі. Ні моїй мамі, ні твоїй мамі, ні моєму татові, ні своєму татові, чуеш?

М а р т у с я. Добре, Мирончику! Я не скажу нікому-нікому.

М и р о н. Гаразд. А тепер біжи чимскоріш додому.

М а р т у с я (киває пальчиком). Тільки гляди: щоб ти мені тую квітку знайшов!

М и р о н. Авжеж, що знайду!

(Мартуся вибігає).

Малий Мирон залишається сам у лісі. Він лягає в траву, кладе собі під голову свою сердачину і так лежить, задивившись у верховіття дерев. В лісі сутеніс; могутній шум дерев

і стоголосий пташиний спів зливаються в одну переливну мелодію лісу. Денна втома знемагає хлопчину, шум дерев заколисує його на сон, його голова хилиться набік і він засинає.

СОН МИРОНА

Я В А 4.

В лісі раптом стемніло, довкруги залягла німа гіша. І ось, серед цієї тиші відзвивається десь, із самої лісової глухі несмілий, ледве чутний голос самітної скрипки. Якийсь дивний-таємний гомін, неначе шум невидимих і незлічених крил, наповняє галявинку, на якій заснув Мирон, якесь надземне світло приснуло з-під землі яснопромінним джерелом і залило хлопчину. І ось довкруги Мирона починається танок-хоровід світляних-прозорих тіней. Танок зразу повільний і, ніби тривожний, дедалі набирає чіткості, плавності і ритму, прозорі тіні танечниць зарисовуються виразніше, вони стають чарівними, зеленокосими мавками, в довгих білих сорочках, з барвінковими вінками на головах..

З глибини лісу до соляного озерця наближаються звільна похилі, скорбні постаті богинь. У них довгі коси, похожі на кіньські хвости, тіло вкрите кіньським волосом. Через тлечез у кожної близина, в руці праник.

До озерця підходять і сідають на його березі, схиливши голівки у воду — нагі, худенькі діти-потерчата. У них сумовиті личка, розкудовчене волосся, борідки підперті в задумі кощавими рученятами.

Б о г и н і (перуть близну і співають).

Перемо, перемо,
Сорочки перемо
Діточкам маленьким.
Діти нехрищені,
Змалку потоплені,
Без батька, без неньки...

П от е р ч а т а (співають).

В горі породились, жити не нажились,
Ой, горенько-горе, сирітськая доле.

Матері не знаєм, батенька не маєм,
Ой, горенько-горе, сирітськая доле.

Матусенька мила нас в лісі лишила,
Ой, горенько-горе, сирітськая доле.

Нас в лісі лишила, сама утопилась,
Ой, горенько-горе, сирітськая доле.

Я В А 6.

В лісі на хвилинку знову потемніло — та зараз же роздається грімкий вибух, затряслася земля, а з соляного озерця піднявся вгору стовп вогню і диму. Богині й потерчата щезли, а з озерця вискають з пекельним вереском біси, відъмаки, опирі, опириці та інша адська нечисть. Повітря наповнюються різного голосим шумом і галасом. Чути крики, свисти, стогони, сміх і плач, голоси звірів і птахів. Опирі з опирицями танцюють, відъмаки і біси пнутяться на дерева, майструють собі з галуззя гойдалки і гойдаються на них дико-радісно вигукуючи:

Гу-га! Гу-га!

З кущів вилазить Кусіка — страхітлива відъма з дубовим колом пронизаним через плечі і груди та з ножем застромленим у серце. Вона тримає великий міх, в який намагається ловити відъмаків; та вони зручно висмикуються з її руки, показують їй язики і насмішливо, хором, приговорюють:

Лізе Кусіка,
Із-за сусіка,
Зуби зазубила,
Очі заочила,
Руки заручила,
Ноги заножила,
В серці їй гострий ножище,
В плечах — дубовий колище!

Кусіка побачила засну того Мирона: її очі заблищали, жахливе обличчя викривила гадюча усмішка. Жадібно простягаються закривлені пазурі відъми. Мирон метушиться у сні, на його личку видно сліди тривоги. Відъма наближається, шкірить порохняві зуби, Мирон закриває собі очі долонями, хлипає крізь сон...

Я В А 7.

Б ту ж мить з лісу роздається весела, гучна музика і виходить весільний похід. Попереду чимчикує кульгавий, болотяний чорт, увесь осмолений з довгим хвостом і кінськими копитами. Він перев'язаний через плечі вишиваним рушником, під пахою несе замаєний барвінком коровай, а в руці — півня.

за ним крокують лісовики-музиканти, — всі лисі, рум'яні-круглици, з зеленими бородами по самі коліна. Один приграє на скрипці, другий сурмить в місячний ріг, третій грає на дуду. Ззаду суне бурій ведмідь і бубнить на барабани.

Лісові духи (радісно). Гу-га! Гу-га! Музики йдуть, музики йдуть!

Чорт. Слухайте, слухайте, всі лісові і нічні духи! Вилазьте з болот, з дуплів, з багон, нетрів, вертепів і збирайтесь на весілля!

Лісові духи. Гу-га! Гу-га! А куди, куди?

Чорт. На Чорногору! На Чорногору!

Лісові духи. Гу-га! Гу-га! А хто з ким жениться?

Чорт. Найстаріший олір із наймолодшою відьмою. А я їм буду за дружбу!.. Гей, дружба, яка твоя служба? Молоду на посаг посадити, коровай покришити, горілки доливати і молоду дарувати!

Лісові духи. Гу-га! Гу-га!

Чорт. Гей, панове музиканти, заграйте мені коломийки, але такої, щоб струни порвалися! (*До Кусіки*). А вас, моя панічко, прошу до танцю!

Лісові духи. Гу-га! Славно! Още раз пара!

Чорт (приспівує).

Весілля ся починає
Весілля, весілля,
А я собі затикаю
За капелюх зілля!
Гу-гааа!..

Чорт пускається в танок з Кусікою, а за ним — всі лісові духи. Тнути смички, грямить бубон, дуднить земля, розходилася коломийка. Від гучної музики розтанцювалися зорі на небі, заколивалися, затремтіли в небесних висотах — і золотим дощем посыпалась рясно з неба на галявинку, на якій заснув малий Мирон.

I ось сталося чудо Святоіванської ночі. З золотого зорянного дощу, як за дотиком чаюдійної палички, виростає з землі і похиляється над Мироновою головою казковий, чудесний — квіт папороті...

Радісна усмішка зацвіла на личку хлопчини. Він метушиться, говорить крізь сон, простягає рученята до квіту папороті...

Та тоді із села роздається гомін церковних дзвонів. У селі дзвонять на Всеночину. Музика в одну жить замовкає, танок завмер, всі лісові духи нерухоміють на місці в нічному безруху. Зривається шалений вихор, все закрутілось, заклубилось, застогнала земля, знався пронизливий віреск, шум, тріскотня.

Настіле темінь. З соляного озерця вибухає вгору стовп вогню і диму. В лісі прояснилося, всі лісові духи щезли — запалися під землю, зникає і квіт папороті, залягає глибока тиша. Ліс стойть мовчазний, урочистий, сповитий вечірніми сутінками.

А дзвони — розкотисто дзвонять на Всеночину. Малий Мирон метушиться уві сні, схлипує, простягає руки, ніби хотівось спіймати; він ще не в силі проснутись.

Я В А 8.

З лісу виходить батько, присвічуючи собі ліхтарем. Помітив малого Мирона — з окликом радости припадає до нього.

Б а т' к о. Ти, ти, Мироне! Синку мій! Ану, ану, прокинься, пробудись!.. Не бійся, це я біля тебе, я, твій тато!

М и р о н (розкрив очі, стрепенувся). Тату... Татуню!.. Це вій?.. А чому тут так темно?.. Де я, татуню?..

Б а т' к о (пригортав його до себе). В лісі, синку мій, горе ти мое, в лісі сам-один, як палець, в таку пізню годину!..

М и р о н (сидіє на мураві). Татуню... А чому я в лісі?

Б а т' к о. Ну-ну, кажи собі... Таж заснув ти тут, у лісі, сам-один, під ніч!... Людські діти вже давно вдома, а тебе — нема, та й нема... Ой, Господи!.. Що я страху наївся!.. Я вже за тобою пів Запуста сходив!.. Кожний корчик петрятися, перешпукав, перемацав... Щастя, що старого Рябину перестрів: то він сказав мені, що бачив тебе тут, на широкій лінії, біля ставку... Ну-ну, слава Богу, синку мій, що ти живий та здоров!.. А то, не доведи Господи, який звір міг тебе роздерти, як ніщо!..

М и р о н (ніби щось собі пригадав). Татуню!

Б а т' к о. Що сину?

М и р о н. А де — квіт папороті?..

Б а т' к о. Ну-ну, отямся, що ти говориш!

М и р о н. Татуню!.. Слухайте, я вам щось скажу: я таки на-правду бачив сьогодні квіт папороті!.. Я його знайшов, тут, у лісі! Він такий красний, такий красний!.. Отут зацвів, тільки рукою було посягнути... Татуню!.. Він тутки є, він у траві скованався!

Б а т' к о. Синку, синку, казав же я тобі — не вір теревеням, небилицям! Тобі це все уві сні приверзлося.

М и р о н. Ні, татуню, я таки бачив, як папороть цвіла, бітме, що бачив! Зоряний дощ упав з неба на землю і з того дощу зацвіла папороть. Татуню, коли б ви знали, які дива я бачив у лісі!.. Богині шмаття прали, мавки танцювали, а чорти з чортицями весілля справляли. А дідько куцохвостий так витинав коломийки, аж їскри сипались з-під

копит, як у нашій кузні!.. Татуню, присвітіть мені ліхтарем... Отут присвітіть!.. Треба конче знайти чудесну квітку! Батько. Ну, й горе мені з тобою, дитино моя. Ну, дивись, що тут нічого нема. Це все був тільки сон.

Мирон (*нишпорить у траві*). Ось тут папороть цвіла, я добре пам'ятаю... Тільки рукою посягнути і вирвати... (*Крізъ слюзи*). Нема, татуню... Так, так, я вже знаю... Я заснув, а Кусіка підкралась і вирвала мою квітку... Тепер я вже ніколи не знайду твої квітки... Вона тільки раз цвіте, і раз показується людям на очі. А хто її побачив і не зірвав — той вже ціле життя буде нещасний...

Батько. Що з тобою твориться, синку мій! Що тобі набилося в голову? Ну-ну, дай руку, сину, дай руку. Підемо додому. Там мама за тобою плаче та побивається.

Мирон. І що я тепер зроблю, татуню? Я обіцяв Мартусі, що знайду квіт папороті, що я пошепчу-пошепчу, і її тато вже ніколи не полізе під землю копати кип'ячку, і що його земля не присипе, і що він не помре, і що вони матимуть багато грошей...

Батько. Ну, ну, не турбуйся, сину мій. Коли Мартусин тато прийде додому, то я його вговорю і попрошу і він не піде копати кип'ячку. Він лишиться вдома.

Мирон (*радісно*). Направду — ви його вговорите, татуню? І він вас послухає?.. Ох, які ви добрі, мої дорогі тату!

(*Цілує батька в руку*).

Батько. Ну, ну, а тепер — ходімо додому. Пізно вже, ніч...

Бере Мирона на руки і, присвічуючи ліхтарем, несе його в темний ліс.

Мирон (*тулиться до батька*). Татуню... Я боюсь...

Батько. Та чого ж ти боїшся, синку?

Мирон. Ох, там, татуню, там! Дивіться!.. Там — страшна Кусіка, руки простягає, з'єсти мене хоче. А очі в неї так страшно горять!..

Батько. Заспокійся, синку. Це старий, дуплявий дуб порохнею світить.

Мирон (*наслухує*). Татуню! Що це? Дзвонять?..

Батько. Еге ж, на Всеночну в селі дзвонять.

Мирон. Ні, татуню, це дзвони закопані під землею, плачуть за людьми, що їх татари порізали... О, чуєте, як плачуть?

Батько. Ох, лишенько мені з тобою, сину мій! Коби скоріше додому. Христися, синку, щоб лихо від тебе відступило. Христися і читай молитву!

Б а т ь к о з М и р о н о м (моляться вголос). „Отче наш іже єси на небесах, да святиться ім'я Твоє, да прийде царство Твоє, да буде воля Твоя...”

Слова іхньої молитви дивним відгомоном хотяться по лісі,
Самітне світло ліхтаря мигнуло ще раз у нічній темряві, і —
згасло.

З А В І С А.

К А Р Т И Н А Ч Е Т В Е Р Т А

Я В А 1:

Дорога через село. За дорогою, в срібному тумані, тоне зелена левада. По цей бік дороги, праворуч і на пагорбі видно господарство Якова Франка. Іванів вечір. Стріхи стоять закосичені папороттю і зіллям. Білють хати в місячному мережанні. У повітрі блимають світлячки. Ген, на леваді, молодь палить „Діда” — солом'яного страхопуда в супроводі купальських співів, танків. Хлопці стрибають через вогонь, дівчата побралися за руки, йдуть хороводом і співають:

Ой, Іванє, ой Купайле,
Освяти нам зімля,
Освяти нам зілля,
І те біле каміння.

Ой, що ж то за дівка пишна,
Що на суботу не вийшла,
Чорної ріпі зварила
І хлопця накормила.

Ой, Іванє, ой, Купайле,
Освяти нам зілля,
Освяти нам зілля,
І те біле каміння.

Край дороги, на тинах і перелазах, сидять селяни (гурт, як у 1-ій картині). Вони курятъ люльки і приглядаються здалека до купальських ігр. Поміж селянами сидить ковалъ Яків із малим Мироном на колінах.

Я В А 2.

Від гурту молоді підходить до гурту селян молодий парубок. Молодий парубок. Дай Боже добрій вечір!
Голоси з гурту. Дай Боже здоров'я!

Б а т ь к о. Ну, ну, а що, синку, нагулявся доволі?

М а р ь к о. Дав собі духа на відхідному, що?

М о л о д и й п а р у б о к. Га, що ж... Відай таки, нанашку, це вже останні мої гульки. Як залишу чортові душу і подамся у ріпники — тоді прощай світе, прощай сонце, прощайте луги, діброви, і ви, зелені бори. Там, у чорних дучках і ямах буде з кип'ячкою інша забава... А що ж то, Проця Півторака ще й досі немає?

1. **С е л я н и н.** Та щось його не видно... Оде ж ми всі його дождаємо та виглядаємо з цікавости, що він нового нам скаже, а його як нема, так нема.

2. **С е л я н и н.** Еге, щось то він забарився...

Г л у х и й д і д у с ь. От, кара божа.

· **М о л о д и й п а р у б о к.** Ану, ану, подивіться, там на дорогу: якісь чужосторонні люди йдуть сюди!

Я В А З.

На леваді танки й ігри припинились, молодь розійшлася кудись, по селі. Дорогою, у напрямі гурту селян крокує громадка ріпників. Всі вони худі, зарослі, в подергій одежі, замазані грязюкою, припорошені пиловою. Два ріпники ведуть під руки третього, високого та кремезного, що йде спотикуючись та підпирається кием.

1. **Р і п н и к.** Дай Боже добрий вечір.

С е л я н и. Дай Боже здоров'я.

1. **Р і п н и к.** Чи тут, мо'живе, ковалъ Яць з Гори, чи як його звати?

Б а т ь к о (встає). Так, так, це я. А вас звідки та куди Бог веде, люди добрі?

1. **Р і п н и к.** Ми ріпники, вертаємось з роботи.

2. **Р і п н и к.** Йдемо з Борислава додому... А тут з нами один ваш чоловік. (*Показує на високого ріпника*). Йому, бачите, нещастя трапилось на роботі і він просив нас, щоб ми його провели до нагуєвицької кузні. Звідси, каже, він уже сам потрапить...

С е л я н и (*один за одним піднімаються*). Хто ж це такий?

С л і п и й р і п н и к (*глухо*). Що ж, сусіди любі, не пізнаєте мене...

С е л я н и (*приглядаються до нього зблизька — із страхом відступають*). Господи! Та це ж Проць Півторак!

М и р о н (*тихо*). Мартусин тато...

Б а т ь к о. Ти, ти, хло, бійся Бога, що з тобою?

С л і п и й р і п н и к (*сидіє, батько та інші селяни підтримують його*). Га, що ж... От і доробився я в Бориславі, нема

що казати... Не бачите, як доробився? Нате, подивіться!
С е л я н и (подаються назад, один за одного). Боже Мило-
сердний! Він осліп!

*Сліпий ріпник закриває обличчя долонями. Селяни стоять
остовпілі. Ріпники потушили очі в землю.*

1. Р і п н и к (перегодя). Ось ми і кажемо: нещастя їм при-
трапилось на роботі. До ями впала звідкись іскра... Хто
його знає, чи хто з дуру кинув, чи нехota, не знати...

2. Р і п н и к. Та на біду багато не треба...

1. Р і п н и к. Ой так, так. А з кип'ячкою — нема життя!
Бухнуло полум'я в ямі зробилося тако... чи то Боже
а тут же, на низу — люти, живі люти! Тя ж тяк пішо.
Два чоловіки згоріли живцем а їм, от вапному односельчя-
нові — очі випекло...

Д е х т о з с е л я н . Страх! Страх!..

2. Р і п н и к. Що зробити... Така вже доля ріпницька.

1. Р і п н и к. Хто полався на чорну копичку і білти члів.
то чи нині, чи завтра може сподіватись смерти, або ка-
ліптва.

2. Р і п н и к. Або жебрачої торби.

1. Р і п н и к. Цього тижня загинуло знову в ямах сім хлопів.
Три залиплися в личках лва згоріли життям я лва випа-
ли стрімголов із кіблі і поздорвилися на кіпничі...

2. Р і п н и к. А в отного бориславського гостопадя жити ви-
мантили ґрунт, а відтак напоїли і п'яного втопили в ки-
п'ячці...

С е л я н и . П'явки прокляті!..

Б а т ь կ о (до панубка). Ось тобі, синку, твоя обіцянна зем-
ля!.. Тільки жий та будь і в Бога смерти проси.

М о л о и й п а р у б о к . А ми, тут, конопадились у Борислав
на заробітки, тільки не знали, чи варто...

1. Р і п н и к . Чи варто? Варто! Варто зібратися всім лю-
дям, з усіх-усюдів, піти і підшалити цей проклятий Бори-
слав, це чортівське кубло, щоб воно раз і на віки запалося
під землю зі своєю смердючою кип'ячкою, з усіма гадами-
кровопивцями, лихварями і людськими п'явками!..

2. Р і п н и к . Ой, так, так... Але нам — пора додому... Ніч
за плечима — а дорога не близька. Є ще куди ногами бити.

Р і п н и к и (підходять до сліпого ріпника). Бувайте, Процю..

С л і п и й р і п н и к (тихо). Бувайте, друзі...

Р і п н и к и (відходять). Оставайтесь здорові, люди добri!

С е л я н и . Ходіть здорові. Щаслива вам дорога.

(Ріпники пішли).

Селяни сидять похмури, мовчазні.

Сліпий ріпник (*зломаним голосом*). У весь рік жили з себе висотував, рився у землењці, в мазі, в грязюці, мов той хробак, як земляний черв! Не доїв, не доспав, тиснув шістку до пістки. Інші — пропивали свою кервавицю, гуляли, бенкетували, по шинках волочилися, а я тиснув, а я шпарував, бо знав, що вдома нужда, що жінка й діти сидять голі, босі, голодні і хліба правлять. Думав — нокапарю ще так рік-два, помучуся, і дастъ Біг — все таки щось зароблю і не прийду додому з порожнimi руками. А тут — маєш — заробіток... Вкрали в тебе молодість і силу, висмоктали пліт і кров, відняли ясний світ і Боже сонце, а потім ще, сліпого, каліку, обікрали, обдерли до питки, копнули, мов собаку, і отак — пустили...

(Всі мовчатъ).

Глухий дідусь (*безпомічно оглядаючись по людях*). От, кара божа...

Сліпий ріпник (*сперегодя*). А там, вдома, ніхто нічого не знає... Ні жінка, ні діти... Мартуся, Василько... Ждуть, витлядають, що ось-ось і надійде тато з міста і принесе їм по білому колачеві... Не маєте ви вже тата, діточки мої... Нині прийде до вас у хату, не тато, а жебрущий лід, сліпий каліка. Готовте йому, торбу і костур, поведете його за руку по відпустах, по храмах за прощеним хлібом...

Батько (*кладе йому руку на плече*). Не говоріть так, куме Процю. Не бути тому. Нешастя ваше велике, воля Божа, сталося — не відстанеться, але пропадати вам, і вашим дітям — ми не дамо! Ми до того не допустимо, щоб ви йшли за прощеним хлібом. Ми ж люди. Маємо лице і совість. Маємо Бога в серці.

Селяни (*наввипередки*). Не допустимо! Не дамо!

Селянин. Кожний вам помоге і порятув вас, чим змога!

Селяни (*гамірно*). Всі вам поможемо, порятуємо.

Сліпий ріпник (*схвильзованим голосом*). Спасибі вам, куме. Ялю... Спасибі вам, сусіди, за вашу добрість, за ваше сердце... Як чуєш такі слова, то віриш, що є ще люди на світі, і... тобі ще хочеться жити.

Глухий дідусь (*сам про себе*). От, кара божа...

Сліпий ріпник (*встає, водить довкруги головою*). А скажіть мені, сусіди любі, що воно тепер: день, чи ніч?

Батько. Вечір, куме Процю,вечір, Іваніввечір...

Із села лунає парубоцька пісня. На горах займаються, загаряються вогні.

Сліпий ріпник. А що воно таке? Співають?
Молодий парубок. Як звичайно — на Купайла. Оце
хлопці вогні кладуть. По горах скрізь вогні горять.
Сліпий ріпник. Вогні горять... Вогні горять... І скрізь
ясно-ясно, багато світла, правди?.. (*Помовчавши*). Яцю, су-
сіде, де ви?

Батько (*бере його за руку*). Я тут, куме Процю.
Сліпий ріпник. Ага, ага... А у вас є синок, Мироном
зветься... Є він десь тут близько?

Батько. А він тут, при мені.
Сліпий ріпник. Дозвольте... щоб він мене додому завів...
Батько. А чому ж би ні! Я і сам вас проведу.
Селянин. Проведемо вас, проведемо.
Мирон (*підходить до сліпого ріпника*). Я стою біля вас,
нанашку. Я вас заведу. Дайте руку.

Сліпий ріпник (*гладить його по голові*). Ага, ага. Це
ти, Мирончик? Великий вже десь виріс?

Мирон. Трохи великий. Я до школи ходжу, до Яєниці.

Першу клясу вже скінчив.

Сліпий ріпник. Оце гарно. Бачиш, а я й не знаєв, що
ти вже школяр. А... з моїм Васильком, з Мартусею, ще далі
граєтесь коло Микитичового дуба?

Мирон. О, так! Ми сьогодні з Мартусею до лісу ходили. Па-
пороть рвати і зілля... Вона казала, що ви надвечір прий-
дете, і... і... (*Голос в нього задрижав, в очах заблищали
слізози*).

Сліпий ріпник. Ага, ага... (*намацав у Мирона за пазу-
хую свідоцтво*). А що це в тебе за папір такий?

Батько. А це його перше шкільне свідоцтво. Дали йому
дуже гарне свідоцтво, та й він дуже ним тішився і все його
з собою носить. От, дитина...

Сліпий ріпник. Ага, ага... (*Бере свідоцтво, обертає його
в руках*). Добре, добре, Мирончику. Учись, читай, будуть
з тобою люди. (*Почув, що Мирон хлипає*). А чого це ти, син-
ку? Що, тобі?..

Мирон (*крізь слізози*). Мені... мені вас так шкода, нанаш-
ку!..

Сліпий ріпник (*ніби шуткуючи*). Го, го, Мироне! Чи
тобі не сором? Такий великий парубок, до школи ходить,
скоро женитись буде, а плаче, як маленька дитина. Ну, пе-
рестань, Ґоді.

Мирон (*плачуучи*). Тату... Татуню... Я таки скажу... Нехай
з мене і сміються, а я таки скажу... Бо мені нанашка дуже
шкода... (*До ріпника*). Нанашку, а я був нині в лісі, і такі
дива бачив! Коло мене папороть цвіла золотим цвітом, о,

так — близесенько, тільки рукою було посягнути!.. Я хотів вирвати квітку щастя, та надійшли тато з ліхтарем, і... все щезло, і я пробудився... А тато казали, що то я заснув у лісі і мені тільки так приснилось... Ох, коли б це була правда! Коли б я мав у руках ту чудесну квітку! Я — пошептав би, пошептав би, і ви зараз прозріли б, і знову мали б очі, і були б здорові, і Мартуся та Василько не плачали б, і все було б добре!.. А так що!.. (Заходиться плачем).

Б а т ъ к о (*збентежений*). Мироне! Синку!.. Ну-ну, що ти?.. **Сліпий ріпник** (*бере Мирона на руки, тулить його до своїх грудей*). Ну, годі, Мирончику, годі. Не плач, за квітом панороті. Він ось у тебе, в твоїх руках. (*Показує на свідоцтво*). Бачиш? Оце твоя квітка щастя. Держи її міцно і не пускай з рук. Наука — це тобі великі чари, це — правдивий скарб на світі. Вона дає ясність, вона дає світло, вона пронизує сонячним променем всю тьму людського горя. Учись, Мирончику, здобувай це світло, а коли здобудеш — пробийся крізь гори і доли, перейди ріки і моря та принеси його поміж нас. Бо не один я тут темний, сліпий, ой ні! Всі ми тут темні, незрячі і всі заковані в ярмо, вкриті ганьбою, наругою і людським призирством. І всі ми хотіли б вирватись до ясного сонця, до світла! Веди нас туди, Мироне, веди! (*Ставить Мирона на землю, подає йому свою руку*). Веди мене синку, веди...

На горbach палахкотять вогні, велике зарево вкриває обрій, роз'ясняє ніч. Малий Мирон одною рукою тулиль до грудей своє свідоцтво, другою веде за собою сліпого ріпника. Селяни, схвильовані, з відблиском полум'я в очах, підіймаються один за одним і йдуть вслід за Мироном.

КІНЕЦЬ.

